

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

*Випуск наукового збірника присвячений 450-річчю
Пересопницького Євангелія*

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Рівне – 2011

ББК 63.3(4Укр)
А–43
УДК 94(477)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на III Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів 7-8 грудня 2011 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Остріг).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Шугасва Людмила Михайлівна, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 4 від 25 листопада 2011 р.*

Свідотство про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.10.2009 р.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 29,
історико-соціологічний факультет РДГУ

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛІЗМУ

У статті проаналізовано теоретичні та історичні аспекти формування нації та націоналізму, розкрито сутність центральної національної доктрини та основні парадигми нації і націоналізму.

Ключові слова: нація, народ, етнос, націоналізм, нація-держава, національна доктрина, поліетнічна держава, національна ідея, етнічна батьківщина, політична нація, етнічна нація, патріотизм.

В статье проанализированы теоретические и исторические аспекты формирования нации и национализма, раскрыто сущность центральной национальной доктрины, а также главные парадигмы нации и национализма.

Ключевые слова: нация, народ, этнос, национализм, нация-государство, национальная доктрина, полиэтничное государство, национальная идея, этническая родина, политическая нация, этническая нация, патриотизм.

In the article analyzed the theoretical and historical aspects of nation and nationalism. The essence of the central national doctrine and basic paradigms of nation and nationalism are disclosed in it, ethnic nation, patriotism/

Keywords: nation, public, ethnos, nationalism, nation –state, national, doctrine, polyethnic state, national idea, ethnic homeland, political nation, ethnic nation, patriotism.

Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути.

В.Липинський

Сьогодні у світі спостерігається тенденція до етнічного відродження, глобалізації майбутнього націй. Історичні події наприкінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст., починаючи з падіння Берлінської стіни, та усі інші численні міжнародні політичні кризи тісно пов'язані з таким вагомим і незаперечним чинником як етнічні почуття та націоналістичні прагнення. Конфлікти в Югославії, на Кавказі, Індійському субконтиненті та на Близькому Сході виступають яскравим прикладом непримиренності та неможливості, попри всі зусилля урядів та інституцій урегулювати, з огляду на інтереси всіх сторін, національні питання. Національне питання інтегрує в собі сукупність національних феноменів, таких як нація, націоналізм, національна держава, національна ідея, національна доктрина тощо, та є об'єктом дослідження, зумовленого актуальністю проблеми в умовах сьогодення.

У цьому аспекті варто відзначити зарубіжних науковців Ентоні Сміта, Джона Бруйлі, Макса Вебера, Майкла Фрідена та інших. Серед вітчизняних дослідників проблемі націоналізму присвячені фундаментальні праці вчених-філософів В. Бичка, О. Забужко, І. Надільного, І. Стогнія та інших; дослідження науковців з проблеми формування та становлення нації, національної держави відображено у працях О. Погорілого, О. Нельги, Й. Сележана та інших.

Простежити різноманітні теоретичні, ідеологічні та історичні аспекти поняття націоналізму та його сукупності національних феноменів, а також системи наукових знань у цій сфері як у зарубіжній, так і у вітчизняній науці – головна мета цієї публікації.

Народ і нація – це дві назви того самого суб'єкта – суспільства. «Нація» і «націоналізм» – два поняття, які тісно пов'язані, проте їх не слід плутати, оскільки можна виокремити різні форми категорії нації ще до виникнення ідеології націоналізму. Розглянемо становлення «націоналізму» як ідеології, руху й символічної мови, де об'єктом інтересів націоналізму виступає «нація», і як досить суперечливе й неоднозначне тлумачення, і як форма спільноти та інституційної поведінки.

Найперше термін «націоналізм» як певне соціальне й політичне поняття вжив німецький філософ Йоганн Готфрід Гердер та французький церковник-контрреволюціонер абат Огюстен де Барюель у кінці ХVIII ст. У цей період також абат Сієс проголошував суверенітет нації у своїй праці «Що таке третій стан?»: «Нація первинна щодо всього, вона є джерелом усього. Її воля завжди законна, це ж бо сам закон... Нації на землі повинні сприйматися, як окремі складники, поза межами соціальних зв'язків чи, так би мовити, у природному стані. Здійснення їхньої волі не має меж і не залежить від усіх громадянських формальностей. Існуючи тільки в природному стані, їхня воля для досягнення повного впливу, потребує тільки природних характеристик волі. І будь-яка воля нації самодостатня для виконання; усі форми правочинні, а воля нації – найвищий закон» [6, 46]. Далі у ХІХ ст. термін зрідка використовується в англійській мові у теології про богообрані нації. З того часу він ототожнювався з іншими термінами, як «національність», «національна належність», зі значенням національної самобутності чи національного прагнення. Питання «націоналізму» та його складові розглядали ще «творці» націоналізму – Руссо, Гердер, Берк та їхні послідовники. Базою націоналістичного бачення світу виступає «центральна доктрина» націоналізму, яка у свою чергу інтегрує в собі декілька основних тверджень націоналізму:

1. Світ складається із націй, кожна з яких має власну історію, долю й характер;
2. Нація виступає єдиним джерелом влади;
3. Лояльність до нації не бере до уваги решту лояльностей;
4. Вільна особистість повинна належати до нації;
5. Кожна нація потребує власного повного самовираження й автономії;
6. Мир у світі та правосуддя перебуває у прямо пропорційній залежності від світу автономії держав [6, с. 29].

Варто відзначити, що у різні історичні періоди не всі націоналісти діяли згідно з ідеалами, зазначеними у центральній доктрині. Таким чином, головні ідеї націоналізму дещо видозмінювалися, заперечувалися чи спотворювалися.

Починаючи з ХІХ ст. по 40-рр. ХХ ст., досить популярним було вживання поруч із терміном «нація» поняття «раса», фактично відбувалося прирівнювання значень. Термін «раса» перш за все означав окрему за походженням культурну групу, аніж спадкові та незмінні біологічні особливості, гени. На сьогодні таку характеристику можна було б визначити як «етнічну належність» [6, с. 51].

Упродовж ХХ століття термін «націоналізм» набув такого змістового наповнення, з яким його наразі пов'язують: по-перше, у ньому вбачають процес утворення й становлення нації; по-друге, це почуття й свідомість належності до нації; по-третє – мова й символіка нації; по-четверте – соціальний і політичний рух від імені нації; по-п'яте – доктрина або ідеологія нації, загальна й конкретна [6, с. 13]. На думку Майкла Фрідена «націоналізм тільки короткочасно набуває першорядного значення – під час державотворчих криз, зовнішньої небезпеки, завоювання й оборони або під час суттєвого внутрішнього панування ворожої етнічної чи культурної групи» [6, 29].

Націоналізм варто розглядати як сучасний політичний рух, оскільки політична діяльність в умовах сьогодення неодмінно пов'язана з державною владою, а націоналізм – це інструмент для захоплення та утримання цієї влади. Основне завдання націоналізму полягає у можливості запропонувати спільну політичну платформу різним суб'єктам через узгодження та мобілізацію їхніх інтересів та завдань. Метою діяльності майже всіх націоналістичних рухів виступає об'єднання держави або ж її відродження, проте це досить часто виступає як протидія наявній державі. Така політична доктрина базується на аспектах: пріоритет надається інтересам та вартостям нації; нація має визначальний та самобутній характер; незалежність нації розпочинається з політичного суверенітету [6, с. 73]. Ентон Д. Сміт вбачає у націоналізмі «ідеологію, яка ставить у центр своїх інтересів націю і прагне сприяти її розквіту» [6, с. 16]. І саме розквіт нації він розглядає у триєдності таких складових: національній автономії, національному об'єднанню та національній ідентичності. «Національна ідентичність» як поняття виникло нещодавно порівняно з такими визначеннями, як «національний характер», що широко вживалося у ХVІІІ – поч. ХХ ст., надалі «національна самосвідомість». Саме ідентичність – «це частина загальної тенденції сучасного індивідуалізму, яка відбиває неспокій та відчуження багатьох людей у дедалі роз'єднанішому світі». За визначенням Ентоні Сміта, національна ідентичність набула широкого вжитку у розумінні

«безперервного відтворення й нового тлумачення характерних вартостей, символів, пам'яті, мітів і традицій, які утворюють особисту спадщину нації, а також ототожнення індивідів з цими ознаками спадщиною й складниками культури» [6, с. 24].

Розглядаючи поняття «нація» і «етнос», які відображають одне і те ж явище, відзначимо, що етнічна спільнота, зазвичай, не має політичного відтинку та їй може не вистачати національної культури та навіть території. Щодо нації, то вона повинна мати свою власну батьківщину, хоча б упродовж тривалого часу, прагнути державного статусу, бути офіційно визнаною, сприяти розвитку національної культури та самовизначенню. Проте в окремих випадках можливе для нації й не володіння своєю власною незалежною державою, а отримання статусу автономії чи мати свою батьківщину. Цим винятком можуть бути такі нації, як вірмени чи євреї, котрі упродовж століть не заселяли своєї батьківщини, не мали власної незалежної держави, однак вони зуміли зберегти свою національну релігійну культуру, спільні права, обов'язки та зуміли зайняти новий економічний сектор. Саме у цьому проявляється уся суперечливість питання «нації» та «етносу», тому дати однозначну відповідь неможливо, варто обачно ставитися до ідеалізації на відмінності етносу й нації [6, с. 19- 21].

У багатьох країнах світу реальні межі проживання нації не збігаються з державними кордонами. Постає питання про «держави – нації», тобто поліетнічні держави домагаються статусу самостійної держави, організовуючись, прагнуть відновити цілісність (проте неоднорідність) нації. У терміні «держави-нації» простежується взаємозв'язок між обома складниками слова. Іноді головний акцент ставиться на державі, а нація виступає як допоміжне слово чи уточнювальний прикметник, що у свою чергу зменшує роль рушійних сил нації. За визначенням Вокера Конора, цілісна «держава-нація» тоді, коли поняття держава й нація повністю збігаються, де проживає тільки одна нація у повній державі та існує єдина держава для певної нації, а це, звісно, рідкість, оскільки близько 90 відсотків держав за своїм складом поліетнічні та половина з них зазнали суттєвого етнічного роз'єднання [6, 23]. Нація здебільшого виступає як поліетнічне утворення. Отож варто говорити про поліетнічну державу як таку, на території якої проживають кілька етносів, при збереженні етнічної рівноправності (Бельгія, Швейцарія) або ж переваги одного етносу над іншим (Росія, Велика Британія та ін.). На думку Макса Вебера, нації потребують зазвичай власних держав: «Нація – це спільність чуттів, які б адекватно проявлялися у власній державі; нація – це спільнота, яка зазвичай тяжіє до утворення своєї власної держави» [6, с. 31].

Більшість країн Європи становлять політичні нації, Україна також належить до них. Під поняттям політична нація розуміють усю сукупність населення різного етносу, що ідентифікується з поняттям громадянства даної країни. Також вирізняють і такий термін, як етнічна нація, котра розглядається як сукупність населення з єдиним історичним походженням та культурною єдністю представників окремого етносу.

Оскільки етнічні спільноти та нації належать до однієї й тієї ж категорії явища, то вони володіють спільними атрибутами, а саме: властиві колективні імена, спільні міти та пам'ять. А вирізняють націю від етносу атрибути спільних справ і обов'язків для всіх представників та єдиної економіки, а також зазвичай завойована батьківщина, тоді, коли етнос може бути лише зв'язаний (символічно) зі своїм рідним краєм. Варто звернути увагу на спільну національну культуру, як основний атрибут нації, тоді як етносу може бути притаманна деяка спільна культурна складова, така як мова, релігія, звичаї, спільні інституції, а також володіння розмаїтою традицією пам'яті, на відміну до систематизованої, стандартизованої національної історії [6, с. 20].

НАЦІЯ	ЕТНОС
Власна назва	Власна назва
Спільні міти	Спільні міти про походження
Спільна історія	Спільна пам'ять
Спільна національна культура	Культурна диференціація
Завойована батьківщина	Зв'язок з батьківщиною
Спільні права й обов'язки	Вибіркова солідарність еліт
Єдина економіка	

Атрибути нації та етносу

«Нація – це названа людська спільнота, що живе в рідному краєві, має спільні міти, спільну історію, спільну національну культуру, єдину економіку та єдині права й обов'язки для всіх її представників», а «етнос – це названа людська спільнота, зв'язана з рідним краєм, для якої характерні спільні міти про походження, спільна пам'ять, один або більше складників спільної культури та деяка солідарність, принаймні у середовищі еліти» [6, с. 19].

Таким чином, населення країни, що не обіймається власною державною територією, виступає як народ, та коли це ж саме населення створило власну державу, то воно вже є народ-нація. Під нацією розуміють народ, що має державність (політичні кордони, митні установи, армію, службу безпеки, власну конституцію, власну грошову одиницю тощо) і суверенність, й може виступати як самодостатній суб'єкт зовнішніх стосунків. Головними ознаками нації є єдність недоторканої території та економічного й політичного життя. Таким чином, етнос – це культурно-духовне утворення, народ – соціально-історичне, а нація – є утворення соціально-економічним та політико-правовим. Одночасно з нацією виникає і таке явище, як державна мова [2, с. 15].

Сучасний соціолог О. І. Погорілий стверджує, що «формування нації, постання національних держав і боротьба за національне самовизначення – це такі ж глибинні та універсальні тенденції новоєвропейської історії, як і формування індустріального суспільства, урбанізація і науково-технічна революція» [4, с. 208].

Кожна нація повинна мати можливість до самовираження для того, щоб бути вільними. Щоб бути «собою», означає відшукати «автентичні» складники нашого буття та очистити вікові нашарування. Дати відповідь на таке запитання «Хто ми є?», тобто «Звідки ми прийшли?» у часі і просторі, адже характер нації зумовлюється походженням, означає прийти до «істинності», визначити власну «самобутність», виокремити власну унікальність. Таким чином, поняття автентичності й автономії збігаються: «істинна» спільнота – це теж самовизначена нація [6, с. 34].

Повернення, відродження до автентичних коренів історичних і культурних, потребує нового відкриття й відродження унікальної культурної ідентичності нації через її формовив – національну культуру. Звернення до автентичної історії та народної культури сприяє розвитку громадського суспільства та політичної культури. Культурна нація, базуючись на культурі рідного народу, повинна стати політичною нацією з власною політичною культурою, що передбачає власні інституції, політичні ролі та символіку (прапори, гімни, свята, церемонії тощо) [6, с. 39].

Значення історії, роль минулого у формуванні нації відображено у висловлюваннях Ренана: «Нація, як і особа – результат довгих зусиль, жертв і самовідречень. Культ предків – найвідповідальніший з усіх; предки зробили нас такими, якими ми є тепер. Героїчне минуле, великі люди, слава (але справедлива) – ось головний капітал, на якому ґрунтується національна ідея. Мати спільну славу в минулому, спільні бажання в майбутньому, здійснити разом великі вчинки, бажати їх і в майбутньому – ось головні умови для того, щоб бути народом» [6, с. 41].

Сьогодні спостерігається тенденція гальмування формування спільної для всього українського народу національної ідеї, національного інтересу і національного ідеалу (соціального, морально-етичного, геополітичного і т. ін.). Цей процес пов'язаний із історично сформованим різновекторним спрямуванням (українським менталітетом), відмінністю культурних засад, суспільних цінностей, а також полярних оцінок минулих подій та бачення майбутнього держави. Національне виховання відображає в собі процес національного відродження українського народу і передбачає оволодіння національними цінностями. Процес оволодіння національними цінностями відбувається водночас із вивченням особливостей формування нації. Націоналістичний рух розпочинається з появи літературних товариств, музичних фестивалів, часописів, нового прочитання своєї історії, відродження рідної мови, розвитку драматургії й поезії, відновлення національних мистецтв, ремесел, а також народних танців і пісень [6, с. 14]. Що у свою чергу сприяє відродженню інтелігенції як найбільш свідомої, культурно й політично активної частини народу, яка створює національну ідеологію. Як засвідчують історичні події, національна ідеологія найбільшого зросту досягає в період загострення суспільних відносин, і, навпаки, коли політичні аспекти не переважають у самосвідомості народу, відбувається спад ідеології, її зникнення. Тому національна ідеологія являє собою рушійну силу розвитку національно свідомого народу, а з появою на політичній арені харизматичного лідера національна ідеологія досягає апогею, що у свою чергу народжує широкомасштабний національний рух [2, с. 15-19].

Національна ідеологія має власну історію зародження та становлення у світлі нових подій. Подамо коротку анотацію історії національної ідеології.

Важливою складовою розвитку західноєвропейської культури у XIX ст. став процес розроблення національної ідеї. У «Промовах до німецької нації» Й. Г. Фіхте зазначає про перевиховання народу через формування чуття єдності німецької нації, про здатність до самопожертви заради національного, не задля матеріального зиску, а високих ідеалів. Обґрунтування національної ідеї спостерігається у трактаті «Народ» Ж. Мішле (Франція), «Іспанська ідеологія» Г. А. Ганівета (Іспанія), де увага акцентується на піднесенні духу та відродженні країни. Такі ж тенденції відбуваються в Росії у творчості П. Чаадаєва, у Польщі – А. Міцкевича, у Чехії – Я. Колара, у Болгарії – П. Химидарського, в Італії – В. Куоко та Дж. Мадзіні тощо. В Україні національна ідея виникає у творчості М. Максимовича та членів Кирило-Мефодіївського братства, далі знаходить своє відображення в діяльності громадського руху «Молода Україна», а на початку 20-х років XX століття з'являється радикальна форма націоналізму – інтегральний націоналізм, ідеологом якого виступив Д. Донцов. Він переконаний у тому, що мета нації – це цілковитий сепаратизм. Механізм досягнення – це «експансія», «панування», «влада», а суб'єкт – людина нового духу. Саме поняття «націоналізм» Донцов розглядає як «фанатизм», «аморалізм», тобто звільнення від будь-якого етичного критерію та моральних ідеалізацій, руйнація та протистояння. Основною формою інтегрального націоналізму є «національна боротьба», просякнута духом «романтики», а головний прояв – панування, влада та активність [5, с. 71-74].

Уперше поняття «українська ідея» запровадив Пантелеймон Куліш і вклав у нього усвідомлення, розуміння людьми належності до свого народу, його культури й віри. Провідне місце в розвитку національної ідеї належить релігійному чинникові. Розглядаючи питання «фактичної національної віри» українського народу, звернімося до тверджень М. Драгоманова, що такої немає: історично склалося, що в народі сповідують і православ'я, і унію, і римо-католицизм, і протестантизм.

Значну увагу на проблеми національно-релігійного характеру в історії України звертав М. Грушевський, який особисто втілював національну державність. Зокрема він стверджував, що дозволить духовенству вийти «з-під усяких формальних впливів й перестати бути державними урядовцями тої чи іншої релігії» [5, с. 83].

Також національну ідею можна визначати і як концентрований вираз національно-патріотичного фактора, а саме як соціально-політичний, морально-етичний та психологічний феномен народного буття, менталітет народу, що органічно формує його в єдине ціле. Привертає увагу той факт, що об'єднання людей на засадах національних пріоритетів є головною умовою національного відродження держави та її реформування [5, с. 51].

З метою проведення більш глибокого аналізу і визначення національної ідеї слід передусім урахувати існуючі дефініції різних рівнів існування національної ідеї, які можна умовно поділити на такі групи: психологічну, культурологічну, етнологічну, історико-економічну.

У «Малій енциклопедії етнодержавства» подається трактування національної ідеї, згідно з якою вона «у загальному плані» визначається як «духовна першооснова, джерело особистісного розвитку людини; соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів; джерело суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізм урівноваження та гармонізації життєдіяльності народів, що населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє» [5, с. 52].

Розглядаючи національну ідею як суспільний феномен, необхідно враховувати історичний період, у якому вона виникає, адже одна справа – період її становлення, інша справа – період зрілості й розвиненості суспільства. Так, національна ідея на початку і в середині XX ст. на території України досягла свого апогею. Вона знайшла своє відображення у національно-визвольному русі українського народу, набула свого розвитку, розмаху і втілення. Яскравим представником втілення у життя національної ідеї зазначеного історичного періоду виступає відома історична суперечлива постать, ідеолог національного руху Степан Бандера. Він зазначав, що: «В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному – творять душу, істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, – творять його живий, діючий організм» [1, с. 51].

«Основні... ідеї коріняться в українській духовності, сформульованій та утвердженій впродовж цілого історичного розвитку, в духовності, яка гармонізує з найкращими досягненнями розвитку вселюдської духовної і суспільно-політичної культури та поступу», – так зазначав С. Бандера у одній із своїх праць. Він убачав у національній ідеї уклад позитивних ідей і цінностей, які визначають зміст і форми життя та розвитку народу в усіх сферах життя, та визначальну роль українського народу у всесвітньому поступі. А саме, національна ідея у баченні С. Бандери передбачає реалізацію таких важливих ідейних складових: ідею волі, самобутності й вільного розвитку народів; соціальної справедливості; рівності та братерства всіх людей у народі; позитивної, творчої ролі держави, котра повинна обороняти, організовувати та сприяти вільному життю й розвитку культурного поступу та господарського добробуту народу й кожної окремої людини; пошанування культур різних народів і толерантне ставлення до культурних і соціальних цінностей; співжиття вільних народів і мирні взаємини незалежних держав; ідея свободи творчої ініціативи і вільної діяльності; свободи релігії, сумління, думки і слова, вільної духовно-культурної і мистецької творчості; віра в людину, в її шляхетність; ідея природної гармонії, рівноваги між духовними й матеріальними елементами в житті й розвитку людства. У національній ідеї і програмі наявні «найкращі досягнення знання і поступу в усіх ділянках життя інших народів, які відповідають нашим духовим і культурним елементам, станом і природним умовам життя в Україні» [1, с. 51-55].

Національна ідея співвідноситься зі світоглядом як частина і ціле. Вона виступає ідейно-психологічною основою для розвитку в індивіда вольових якостей, світогляду, ініціативи та активної громадянської позиції. У західній концепції етнічності національна ідея визначається як явище з етнічними витоками, де соціальний аспект не відіграє особливої ролі.

У розробленій В. Липинським концепції взаємодій між державою і церквою закладено принципи «національного ідеалізму», диференціацію функцій у суспільстві та визначено місце релігії і церкви. Автор концепції відводить релігії й церкві провідне місце в житті суспільства і зазначає, що вони потрібні не лише тоді, коли українська нація виборє державність, а й у ході цієї боротьби. Він вважав, що Україна повинна виконати свою місію: з'єднати східні й західні церкви, а українська інтелігенція повинна стати носієм і подвижником духовної сили нації: «Навіть їх своїм прикладом покорі, вірності, послуху і дисципліни. Убережіть їх від найбільшої спокуси сучасності – збунтованої проти Бога гордості людського розуму – і покажіть їм своїм прикладом, що здобута в покорі і молитві Божа благодать швидше врятує кожного з них від мук, а цілу Україну від руйн, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога» [5, с. 84].

Напевно, ніяка національна ідеологія неможлива без такого поняття, як батьківщина. О. В. Нельга подає таке тлумачення терміна: «Етнічна батьківщина – це природа загалом, тобто сукупність особливостей ландшафту, клімату, флори і фауни в їхній власній історії, які позначилися на формуванні певного етносу й на тлі яких відбувалися найважливіші доленосні події процесу цього формування в оболонці різноманітних соціально-економічних, духовно-культурних, військово-політичних та інших внутрішніх і зовнішніх стосунків та відносин» [2, с. 19]. Тобто етнічна батьківщина – явище соціально-екологічне.

У своєму дослідженні О. В. Нельга подає таке бачення: «Народ, у якого є батьківщина, але немає держави, породжує у своїх надрах таке явище, як націоналізм. Націоналізм – це світоглядний принцип, найбільшою мірою притаманий передовим представникам (передусім інтелігенції) того народу, який виборює своє право на розбудову власної держави, тобто прагне створити націю» [2, с. 20].

Варто відзначити, що націоналізм має власну історичну ретроспективу і у своїй сутності змінював своє змістонаповнення:

I період – кін. XVIII – поч. XX ст. (Зах. Європа) – націоналізм мав за мету створення націй як держав-територій, тобто державно-територіальний націоналізм (різних формовивав);

II період – поч. XX ст. – кін. XX ст. (Росія, Німеччина) – націоналізм мав різні етноцентричні ознаки (расові) – виник націонал-соціалізм (Німеччина) та інтернаціонал – комунізм (СРСР). Характерна наявність харизматичних лідерів, таких, як Гітлер, Ленін, Муссоліні, та намагання створити етнонацію, тобто цей націоналізм можна охарактеризувати як етноцентричний.

III період – кін. XX ст. – націоналізм, головною метою якого була ідея державності, незалежності та самостійності. А держава вже виступає як форма і засіб організації повноцінного життя народу, який об'єднує всі етнічні угруповання – цей націоналізм відстоює право на спільну державність і називається гуманістичним.

Зазначимо, що коли головна мета народу створити націю-державу вже реалізована, коли націоналізм виконав провідну історично-конструктивну роль, то залишається від нього лише патріотизм [2, с. 221]. «Патріотизм (гр. patriotes – батьківщина) – любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, гордість за свій народ, прагнення захистити надбання народу, продовжити збагачення загальнолюдських і національних морально-духовних цінностей. Патріотизм проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне і що любить особистість» [3, с. 245]. Найвагомішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості та патріотизму, а дійовим засобом відродження нації є формування в особистості національної гідності й гордості за Батьківщину. «Любов до нації – найвища політична чеснота, яка лежить в основі ідеалу свідомої відданості нації. Нація має спільну історію та долю. Саме долі відводиться унікальна роль, можливість до трансцендентальності, до вічності, оскільки ми «живемо» в пам'яті й судженнях нащадків. Доля нації завжди славетна, як і її далеке минуле і повинна, доля, постійно оновлювати свій дух у сучасний період сьогодення, враховуючи передумови свого перетворення» [3, с. 35].

Формування патріотичних почуттів передбачає вироблення й утвердження високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до подвигу в ім'я своєї незалежної держави. Найвищою формою прояву патріотизму є самопожертва задля блага Батьківщини і своєї нації. Тому виділяють такі різновиди патріотизму:

- 1) етнічний – базується на почутті особистої приналежності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, історії;
- 2) територіальний – ґрунтується на любові до того місця на землі, де народилася особистість;
- 3) державницький – заснований на розвитку державницького світогляду й державницького почуття. Цей вид патріотизму має об'єднувальний характер [7, с. 116].

Розглядаючи сучасні характеристики національних феноменів, що і сприяло виникненню націй, національних держав, націоналізму, звернемо увагу на основні парадигми, зокрема:

1. Соціоекономічна – нація і націоналізм беруть початок від економічних та соціальних чинників, таких, як промисловий капіталізм, регіональна нерівність та класова боротьба (Том Нейрн, Майкл Гехтер);
2. Соціокультурна – нації є вираженням високої культури, яку формують науковці та обов'язкова стандартизована державна система освіти, котра передається через загальну освіту. Здійснюючи підготовку мобільної грамотної робочої сили, нації підтримують індустріалізм, а це у свою чергу спонукає до націоналізму (Ернест Гелнер);
3. Політична – нації та націоналізм карбуються на професійній основі здебільшого через сучасну державу прямо або всупереч конкретним (імперським, колоніальним) державам. Зв'язок сучасної держави з суспільством формує модель реінтегративного націоналізму, який проявляється у державному суверенітеті, також сучасна держава виступає яскравим попередником нації та націоналізму (Джон Бруйлі, Ентоні Гіденс, Майкл Ман);
4. Ідеологічна – відображає європейське походження та сучасний стан націоналістичної ідеології, квазірелігійної сили та її функціональну роль у процесі руйнування імперій та створення націй там, де їх не було (Елі Кеदурі);
5. Конструктивістська – характеризує націю та націоналізм як цілком сучасне явище, проте виокремлює їхній соціально створений характер. У нації вбачається уявна політична спільнота, котра заповнює порожнечу, що утворилася внаслідок згасання світових релігій та монархій (Бенедикт Андерсон) [6, с. 49-50].

На початку ХХІ ст. зміни, що відбулися в суспільстві, значно вплинули на обличчя людства. Перед ним постає головне завдання – принципово змінити свій загальнолюдський менталітет, оновити, омолодити душу. На сьогодні в Україні проживають представники понад 100 національностей і народностей. Нації утворюють цивілізацію, а етноси – культуру. Національне виступає як державно-політичне й соціально-економічне, а етнічне – як духовно-культурне. Відбувається своєрідна діалектика форми та змісту, зовнішнього і внутрішнього. «Коли народ дивиться на себе, він бачить націю, коли ж він заглядає в себе, він бачить етнос» [2, с. 134].

Таким чином, процес націотворення – це процес урегулювання не лише соціальних, а й етнічних взаємовідносин у державі. Нація – поняття за своїм змістом політичне, тоді як етнос – духовно-культурне. У суспільстві простежується тенденція до відродження національного руху, національної свідомості, стрижнем якої виступає національна ідея. І саме національній ідеї відводиться визначальна роль, саме вона повинна піднести національну гідність українського народу, віру у його самодостатність. Варто відзначити, що етнос до тієї міри є нацією, до якої незалежним є політичне та соціально-економічне його життя. І тому можна констатувати, що де немає такої дійсної самостійності, немає й справжньої цивілізованості. А цивілізація, яка нехтує культурою, тобто духовністю, вичерпує свої можливості. Кожна нація створює вияв культури зі своїм специфічним комплексом ментальних ознак. Націоналізм варто розглядати як єдиний феномен, проте зважати на ідеологічні відмінності його різноманітних форм. У різних культурах націоналістичні доктрини, ідеали й поняття націоналізму зберігаються впродовж тривалого часу незмінно.

Джерела та література

1. Бандера С. Перспективи Української Революції / С. Бандера. – 3-є репринт. вид. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 728 с.
2. Нельга О. В. Теорія етносу : курс лекцій : навч. посібник / О. В. Нельга. – К. : Тандем, 1997. – 366 с.
3. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с.
4. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття: навч. посібник / О. І. Погорілий. – К., 1996. – 208 с.
5. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання : українознавство: історичний, філософсько-релігійнознавчий аспекти : хрестоматія / Й. Ю. Сележан. - Чернівці: Книги - XXI, 2006. - 305 с.
6. Сміт Ентоні Д. Націоналізм : теорія, ідеологія, історія. / Пер. з англійської. – К. : «К.І.С.», 2004. – 170 с.
7. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій: підруч. для студ. / під ред. О. І. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Федоришин Микола ПЕРЕСОПНИЦЬКИЙ РУКОПИС НА ШЛЯХУ ДО ІВАНА МАЗЕПИ	3
Самчук Роман ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ XVI ст.	4
Чекурков Василь ГОНЧАРНІ КЛЕЙМА НА ПОСУДІ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ	6
Петраускас Римвидас МЕЖДУ ВИЛЬНЮСОМ И КИЕВОМ: ЛИТОВСКИЕ ВЕЛЬМОЖИ ВО ГЛАВЕ КИЕВСКОГО ВОЕВОДСТВА В XV–НАЧАЛЕ XVI вв.	9
Блануца Андрій МАЄТКОВІ СТАТКИ УКРАЇНСЬКОГО КНЯЗЯ XVI СТ. ЗА ДАНИМИ ІНВЕНТАРЯ 1558 РОКУ	10
Степанов Дмитрій «ОБЩЕРУССКОЕ» И АВТОНОМИСТСКОЕ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОНАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭЛИТЫ В СЕРЕДИНЕ – ТРЕТЬЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVII в.	12
Васильєва Ольга ГОСПОДАРИ БАТУРИНСЬКОГО ЗАМКУ ТА ГЕТЬМАНСЬКОГО ДВОРУ 1 (1687-1734 pp.)	17
Засипко Мар'яна СОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕЛЯНСЬКОГО СТАНУ ЗА ПРАВЛІННЯ Д. АПОСТОЛА	21
Синяк Іван КОМПЕТЕНЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО В ПЕРІОД НОВОЇ СІЧІ	23
Лещенко Альона ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ АРИСТОКРАТІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (кн. XVIII – поч. XIX ст.)	25
Кізлова Антоніна МОЩІ СВ. СЦМЧ. МАКАРІЯ У ДУХОВНОМУ ЖИТТІ КИЯН (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)	28
Шеретюк Руслана АНТИКАТОЛИЦЬКИЙ ВЕКТОР ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА НА ТЕРЕНАХ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ 30-х pp. XIX ст.	30
Щербак Надія, Щербак Ніна ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНЗУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	32
Казначєєва Людмила СУСПІЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ 1861 р. – ПОЧАТКУ XX ст. ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ДВОРЯНСТВА	35
Івчик Наталія ПОВСТАННЯ 1863–1864 pp. ТА ЗАХОДИ ВЛАДИ, СПРЯМОВАНІ НА ПОСЛАБЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ	39
Постольник Ігор ОБРАЗ ПАНСЬКОЇ ВЛАДИ В СВІТОГЛЯДІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА (ЗА ЕТНОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ 1860-Х-1870 pp.)	41
Прищепа Олена КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗАХОДИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX ст.)	44
Ленченко Федір ЗАРОДЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СПОЖИВАЧІВ (1868-1873 pp.)	46
Шмид Олександр РОЛЬ ПІДДАНСТВА В КОЛОНІЗАЦІЙНОМУ РУСІ НІМЦІВ ТА ЧЕХІВ НА ВОЛИНІ ПОРЕФОРМЕНОГО ПЕРІОДУ	48
Безлуцька Олена ЕПІДЕМІЇ У НОВОРОСІЙСЬКОМУ КРАЇ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ТА БОРОТЬБА З НИМИ	50

Потапенко Максим НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ПОЛЕМІЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1917 РОЦІ	52
Скальський Віталій МОЛДОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ГРОМАДА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917-1918 рр.)	55
Щербак Надія ІВАН ОГІЄНКО І БОРТЬБА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1920 рр.)	57
Кукса Алексадр БЕЛОРУССКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПЕРИОДА УКРАИНСКОЙ ДИРЕКТОРИИ (ДЕКАБРЬ 1918-1919 гг.)	59
Кузьмин Роман РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ГАЛИЦЬКОЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ КОМІСІЇ (СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 1920 р.)	61
Сезін Сергій КОНЦЕНТРАЦІЙНІ ТАБОРИ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В 1920-1922 РОКАХ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО АРХІВУ	65
Іценко Олександр ФЕНОМЕН «ОБНОВЛЕНСТВА» В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І 20-х рр. ХХ ст.	68
Синяк Степан ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПАРАМІЛІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У 1921-1939 рр. (НА ПРИКЛАДІ СОЮЗУ ОСАДНИКІВ)	70
Лазуренко Валентин ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОКИ НЕПУ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ТА ЗНАРЯДДАМИ ПРАЦІ	73
Бернацький Віктор АНТИРАДЯНСЬКІ НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНО-ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ У РЕЛІГІЙНИХ ВИЯВАХ 1930-х рр.	76
Галай Микола УКРАЇНСЬКЕ СЕРЕДНЄ ШКІЛЬНИЦТВО У 1932 – 1939 РОКАХ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	78
Гуменюк Оксана ЗМІНИ У ПОБУТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ (ВЕРЕСЕНЬ 1939- ЧЕРВЕНЬ 1941 рр.)	81
Карпуніна Тетяна ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	83
Фанигін Юрій ДО ПИТАННЯ ПРО АРХЕОЛОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ О.В. БОДЯНСЬКОГО В 1941 - 1943 рр.	86
Заболотна Тетяна НАСТРОЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КИЄВА)	88
Білоус Олександр БОЙОВІ ЛИСТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦЗАГОНУ НКДБ СРСР «ПЕРЕМОЖЦІ»	91
Рендюк Теофіл ЩОДО РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1941-1944 РОКАХ	93
Пилипович Тарас УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СКЛАДІ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА (2-ГО ПОЛЬСЬКОГО КОРПУСУ) В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	97
Абрамчук Катерина ВИКОРИСТАННЯ ПРЕСИ У ПРОВЕДЕННІ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЕРБУВАЛЬНОЇ ПРОПАГАНДИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «DEUTSCHE UKRAINE-ZEITUNG»)	99
Самборський Євгеній СПІВПРАЦЯ ПОЛЯКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ (1944–1946 рр.)	102
Капітан Лариса ІДЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЛІКВІДАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЗАКАРПАТТІ (ПОВОСННИЙ ПЕРІОД)	105

Бойко Вікторія АТОМНЕ ПИТАННЯ ТА ПИТАННЯ РОЗЗБРОЄННЯ В ООН: УЧАСТЬ УРСР	109
Ларькіна Людмила ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ПО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КУЛЬТУ У 60-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ	111
Юрій Шугайло НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В УРСР У ДОБУ «ХРУЦОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»	113
Конопка Володимир ОБЖИНКОВИЙ ВІНОК НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ ТА ПОДІЛЛЯ: СПЕЦИФІКА ПОБУТУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2007-2011 рр.)	115
Кузьмич Микола ЛЕГКА ТА ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1950-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-х рр.	118
Середюк Марія МУЗИЧНЕ І ФЕСТИВАЛЬНЕ ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ У 1991-2009 рр.	120
Нижня Ольга ПРОБЛЕМИ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇХ ПОДОЛАННЯ	123
Кузьбіда Малгожата ДЕМОКРАТІЯ ПО-УКРАЇНСЬКИ. БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ ЗМІ ЯК ЯСКРАВЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА УКРАЇНІ	125
Ващенко Олена СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	127
Фурса Алла УКРАЇНА – ГРУЗІЯ: ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)	131
Круглик Катерина ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВОСЛАВ'Я УКРАЇНИ В КОМПІЛЯТИВНОМУ ПОРІВНЯЛЬНОМУ ЗРІЗІ	134
Давидчук Сергій УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ (2006-2011 рр.)	136
Безкоровайна Ольга ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ	138
Сойчук Руслана РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛІЗМУ	141
РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	
Cernenchi Eugen A MOLDAVIAN DIPLOMAT FROM THE XVI-TH CENTURY – NICOLAE BURLĂ	145
Gizicki Wojciech SECURITY - A BASIC HUMAN NEED	145
Дудко Владислав СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ РЕГУЛЯРНИХ ВІЙСЬК AUXILIA ТА ЇХ СПРИЙНЯТТЯ У РИМСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ЗА ЧАСІВ ПРИНЦИПАТУ (31 р. до н. е.–284 р. н. е.)	147
Лысенко Владислав К ИСТОРИИ КУЗНЕЧНОЙ СВАРКИ	149
Уваров Игорь ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ЯГЕЛЛОНОВ В ОТНОШЕНИЯХ С КРЫМСКИМ ХАНСТВОМ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XV – НАЧАЛЕ XVI вв.	152
Троян Сергій ПІВДЕННОНІМЕЦЬКЕ КУПЕЦТВО В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ: КОЛОНІЗАЦІЯ І ПІДПРИЄМНИЦТВО У XVI ст.	154
Лучанін Сергій РОЛЬ ПОСТАТІ РОСІЙСЬКОГО ЦАРЯ ПЕТРА I У ФОРМУВАННІ ДУХУ МОСКОВІЇ НА ПОЧАТКУ ХVIII СТОЛІТТЯ	157
Дорофеев Денис АНТИАМЕРИКАНИЗМ ВО ФРАНЦИИ: ИСТОРИЯ И СОСТОЯНИЕ	158

Трофімук Тетяна РЕКРУТСЬКІ НАБОРИ ЄВРЕЇВ У БАТАЛЬЙОНИ ВІЙСЬКОВИХ КАНТОНІСТІВ У РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ ХІХ СТ.: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ	162
Тарасюта Катерина ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ У 1808–1814 РР.	165
Василюк Анастасія ВІД «СОКОЛА» ДО «ПІОНЕРА»	167
Варжель Надія ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	170
Біла Олена ПОЛІТИКА КОЛОНІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЛЬСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ (1894-1914 рр.)	171
Венгер Наталія НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ В СВІТОГЛЯДІ ТА ПОЛІТИЦІ П. А. СТОЛИПІНА: АПРОБАЦІЯ ВЛАДОЮ	173
Постоловський Руслан ПОЛІТИЧНІ МІФИ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ІСТОРИКА АНДРЕА ОРЗОФФ, ДАТСЬКОГО ІСТОРИКА ПЕТЕРА БУГГЕ ТА РОСІЙСЬКОГО ІСТОРИКА ОЛЕКСАНДРА БОБРАКОВА-ТИМОШКІНА	180
Соловйов Віталій ОСТАННІЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ РУМУНСЬКОГО ФРОНТУ: НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ	184
Івашко Юлія ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ГРУДЕНЬ 1918 – СІЧЕНЬ 1919 рр.)	187
Сидорик Надія ЄВАНГЕЛІСТСЬКА ЦЕРКВА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ЖИТТІ НІМЦІВ ПОЛЬЩІ (1919 – 1939 рр.)	190
Чорненький Роман ПОВСЯКДЕННА ВИРОБНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЯКІВ СТАНИСЛАВОВА У 1921-1939 рр.	192
Венгер Альберт ВИСВІТЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ІІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА «СХІДНИХ КРЕСАХ» В МАТЕРІАЛАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	195
Іванченко Оксана РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ХОРВАТСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАШІВ (1929 – 1941 рр.)	197
Мигун Дмитрій ПОПЫТКИ СССР СОЗДАТЬ «СИСТЕМУ КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ» В ЕВРОПЕ И ОТНОШЕНИЯ С ГЕРМАНИЕЙ	198
Сай Галина ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-ЄВРЕЙСЬКИХ ВЗАЄМИН У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	200
Матлай Любава ПЕРЕХІД ВІД МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ДО АКТИВНОЇ УЧАСТІ ІСПАНІЇ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ТА СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЗА ПЕРШИХ ПІСЛЯФРАНКІСТСЬКИХ УРЯДІВ (1976-1982 рр.)	203
Клочак Олег ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА ІІ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗЛАМІ КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ	206
Санжаревський Олег ВСТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	208
Мартинчук Інна ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ М. КОВАЧА	210
Білянський Олег СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (ГРУДЕНЬ 1995 Р. – ЖОВТЕНЬ 2000 Р.): КОНСТИТУЦІЙНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ АСПЕКТИ	212
Горобець Ігор РИНОК ЗБРОЇ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН	215
Гайдукевич Анастасія РОЛЬ І МІСЦЕ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНИХ РОСІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ	217

Соловей Петро НАПРУЖЕНА СИТУАЦІЯ В АФГАНІСТАНІ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	220
Киридон Алла КОСМОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ У.БЕКА І КОНСТРУЮВАННЯ «НОВОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» В ЄВРОПІ	222
РОЗДІЛ III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО	
Прищепя Богдан ПОГОРИНСЬКІ МІСТА В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	226
Герасименко Олександр МІЖЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У МІСТАХ ВОЛИНИ XVI – XVIII СТОЛІТЬ	228
Тимочко Ірина ПРОВІДНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)	231
Цецик Ярослав ВИБОРИ ДО I ТА II ДЕРЖАВНИХ ДУМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ОСТРОЗЬКОМУ ПОВІТІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ	233
Переходько Наталія ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ОСЕРЕДКІВ У РІВНОМУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)	235
Михальчук Роман РЕЄСТРАЦІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЄВРЕЇВ РІВНЕНЩИНИ ЯК ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП У ВИРІШЕННІ «ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ»	237
Кравчук Дмитро МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ НА РІВНЕНЩИНІ У 1941-1944 рр.	241
Булига Ірина ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЯХ ВОЛИНИ ПІД ВПЛИВОМ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ	244
Доброчинська Валентина ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «ЖІНОЧА СЛУЖБА УКРАЇНІ» НА ВОЛИНІ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	246
Мухаровська Анна ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ М. РІВНОГО У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ	249
Павлюк Олена РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА СОВЕТСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-Х ПОЧАТКУ 50-Х РР. XX СТ.	252
Ісічук Тетяна ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40 – ПОЧАТКУ 60-Х РР. XX СТ.	254
Чура Василь РІВНЕНСЬКИЙ ОБКОМ КПУ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	257
Біляковський Петро ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЗАСУХИ В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ ВОЛИНЯН (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2005-2008 рр.)	259
РОЗДІЛ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ	
Вашук Дмитро МІСТО РІВНЕ У ДОКУМЕНТАХ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 29-Ї КНИГИ ЗАПИСІВ)	262
Безпалько Владислав ШЛЯХЕТСЬКИЙ МАЄТОК НА ВОЛИНІ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVI СТ. У СВІТЛІ ФІСКАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	265
Гончар Ольга НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПЕРЕХРЕСТІ (МИКОЛА КОСТОМАРОВ ТА МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ)	266

Березовський Олег УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ В ДОРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	268
Сова Андрій ПЕЧАТКИ ПЛАСТОВИХ КУРЕНІВ НА ВОЛИНІ У 1920-х рр.	270
Долганов Петро УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	273
Постельжук Олександр КОНЦЕПТ УГОДОВСТВА У ПРАЦЯХ СУЧАСНИКІВ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ	278
Багрій Тетяна СУЧАСНА ЧЕСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 рр.).	281
Дебенко Василь, Кобильник Роман АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ХХ СТОЛІТТЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІІ	284
Бунечко Сергій НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛЬЩІ 1918–1939: ЗАХІДНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	286
Рябчикова Фаїна ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ В. КРАВЧЕНКА (1920–1931 рр.)	289
Ладига Олександр СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ СЛОВАЦЬКИХ ВІЙСЬК У БОЯХ НА СХІДНОМУ ФРОНТІ (1941 – 1944 рр.)	292
Нечипорук Олена О. М. АПАНОВИЧ: «БЕРЕГІНЯ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»	294
Jusupović Adrian AUTORYTET W TEKŚCIE HISTORYCZNYM	296
Науменко Мирослава УКРАЇНСЬКО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ (СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ)	298
Осаволюк Юлія СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ГРУШЕВСЬКІАНА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	301
Циганчук Анатолій, Циганчук Ксенія ПРО ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	304
Полович Олег ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК ПРОГРЕСИВНИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	306
Білявцева Ольга УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	308
Грипич Світлана СПІВПРАЦЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ (РІВНЕНСЬКА ФІЛІЯ) ІЗ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ РДГУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТНЬОЇ ШКОЛИ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	311
Троян Сергій НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ У МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ : СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ВІЗІЯ	313
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	314
ЗМІСТ	317

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **В.М. Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **В. Б. Самсонюк, В. Ю. Кравчук**

Обкладинка – **Г. В. Волохов**

Підписано до друку 25.11.2011 р. Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow.
Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Замовлення №108/1

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Толстого, 3, тел. (0362) 22-41-20

А–43 **Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

ББК 63.3(4Укр)
УДК 94(477)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011